

Historien om tiden, enhver og oss alle

*Sidsel Ellingsen er førstelektor og stipendiat, Haraldsplass Diakonale Høgskole
Sidsel.ellingsen@haraldsplass.no*

INNLEDNING

Årene går som et pust, selv om vår levetid er sytti til åtti år, står det i Bibelen. Videre står det: Herre lær oss og telle våre dager, så vi kan få visdom i hjertet (Sal,90:12). I dag er det stadig flere, i vårt land, som lever til de er nærmere 100 år, noe som ikke endrer på det faktum at våre dager er talte. Døden er et brutalt faktum som unngåelig er knyttet til livet. Det at vi kan få visdom i våre hjerter ved å erkjenne dødens realitet er utfordrende, da døden kutter alle bånd til alt som er kjent og kjært for oss. Hvordan denne innsikt allikevel kan gi visdom i våre hjerter er noe som belyses i

historien om Enhver, som er et gammelt middelalderdrama fra 1500-tallet, gjendiktet og oversatt til norsk av Jens Bjørneboe, Albert Lange Fliflet og Åse-Marie Nesse (Bjørneboe et al, 1978). Dette er altså en gammel historie, men med et innhold som også er gyldig i dag.

BAKGRUNN

I forbindelse med PhD prosjektet; Opplevelse av tid ved langkommet uhelbredelig sykdom (Ellingsen 2009), har jeg intervjuet pasienter som får palliativ pleie og behandling. En av informantene anbefalte meg å lese Historien om Enhver. Historien hadde gjort inntrykk på informanten og har også berørt meg. Jeg velger derfor med egne ord å gi et kort sammendrag av historien før jeg belyser tiden, møte med pasienter og innholdet historien i forhold til bibelverset: Herre lær oss og telle våre dager, så vi kan få visdom i hjertet.

HISTORIEN OM ENHVER

Enhver er en rik mann på førti år som lever et ubekymret liv i sus og dus. Han nyter livet med piker, vin og sang, omgitt av vakre omgivelser. Enhver har en mor som han er glad i, men da hun til stadighet vekker hans dårlige samvittighet, ved å minne ham på at det er på tide og leve et mer ansvarlig liv, prøver han å unngå henne. Plutselig og uten forvarsel begynner Enhver å føle seg dårlig og tung til sinns, samtidig som han hører noen merkelige lyder. Hans venner merker tungsinnet og prøver iherdig å muntre Enhver opp med mer av alt som har muntret ham opp tidligere. Underlig nok hjelper ikke mer fest og moro på hans dårlige humør, heller tvert i mot. Etter hvert blir det tydelig at ubehaget Enhver føler og de merkelige lydene han hører kommer fra Dødens sendebud. Sendebudet henvender seg til slutt direkte til Enhver og krever at han øyeblikkelig tar med seg sitt regnskap og trer

frem for Dommeren. Enhver er sjokkert og ber i fortvilelse om at oppgjørets time må vente, slik at han kan gjøre livets regnskap om igjen, men Dødens sendebud viser ingen nåde og ber ham komme med en gang. Enhver ber da om en time ekstra, slik at han kan få tid til å finne seg en ledsager så han slipper å møte sin dommer så helt forlatt og gudsjammerlig alene. Enhver får da en time, selv om dødens sendebud gir ham få forhåpninger om finne noen som vil være med ham på denne reisen.

Den første Enhver spør er beste-vennen. Bestevennen sier at han vil gjøre hva som helst for Enhver, men da han hører hva det gjelder så trekker han seg. Deretter spør Enhver sine fettere, med samme resultat. Hans neste håp er da Mammon, hans jordiske gods og gull. Men Mammon presiserer at han hører til her på jorden og ikke har til hensikt å reise noen steder. Derimot irettesetter Mammon Enhver og sier at hovmodet og maktbegjæret som har preget Enhver gjennom hele livet, er skapt av Mammon og at Enhver har tatt skammelig feil hvis han trodde at det var han som hadde makten over Mammon, da det hele tiden har vært motsatt. Mammon synes nå at Enver er en ynkelig figur som har vært lett å lede.

Med dette erkjenner Enhver at verken venner, familie eller gods og gull vil ledsage ham i møte med døden.

Mens Enhver er i denne dype fortvilelse, så hører han en forsiktig stemme. Først er han redd for at det er moren, men den ynkelige røsten er hans Gjerninger, som er så svak at hun må gå på krykker. Gjerninger sier at selv

om hun er blitt glemt og er svak, så vil hun være med å støtte ham på veien. Dypt fortvilet erkjenner nå Enhver at han har vært så forblindet av jordisk glans at han forsømt sine Gjerninger. Gjerninger sier da at hun har en søster som heter Troen, som nå kan være hans største nådegave. Enhver prøver da etter beste evne å påkalle Troen. Troen kommer forsiktig frem, men er litt avmålt da hun synes det er litt pussig at hun nå først i dødens stund blir påkalt, og hun spør om ikke Enhver alltid har ledd av henne når noen har nevnt Herrens ord. Enhver kneler nå på sine knær og sier at han har jo sin barnetro, men at hans gjerninger er forsømt og hans synder så store at han erkjenner at nåden er uoppnåelig for ham. Troen kommer da tydeligere frem og sier at Gud tilgir grenseløst og at troen er der for de fortapte skyld ikke for dem som er friske. Troen sier at en hvit kappe nå venter på ham som gjør at Enhver sin sjel er ren og hans regnskap fremstår uten svinn.

Nå kommer også Djevelen frem og hevder at det ikke må hersker

noen tvil at Enhver tilhører ham. Troen svarer da at djevelen nok har tapt spillet, da Enhver sine synder er slettet for alltid. Djevelen synes dette er urimelig og kan slett ikke forstå hvordan regnskapet plutselig kan ha blitt endret på denne måten, da Enhver alltid har vært en trofast tilhenger av ham gjennom hele livet. Men uansett hva Djevelen sier, så når han ikke frem med sin argumentasjon, og går derfor slukøret bort. Den ene timen som Enhver fikk er nå over, og både Gjerninger, Troen og Enhver merker Guds nærvær. Gjerninger og Troen har nå blitt så sterke at de hjelper Enhver opp i graven. Selv om ingen ville ledsage Enhver på hans siste reise mot døden, så føler han seg ikke lenger så alene, da hans nye erkjennelse er med ham på den siste reisen (Bjørneboe et al, 1978).

VISDOM I VÅRE HJERTER
Erkjennelse av, synes å være noe annet eller mer enn kunnskap om. Det er mye vi

vet uten at vi endrer vår væremåte av den grunn. Mens kunnskap i forskjellige former er noe som vi gradvis og på ulike måter tilegner oss og som vi i varierende grad anvender, bruker eller misbruker, er å erkjenne noe som vi gjør ved å virkelig kjenne etter at vi er. Erkjennelse viser seg i vår væremåte og har betydning både for hvem vi er og hva vi gjør.

I norsk ordbok blir erkjenne og erkjennelse gitt betegnelsen: sikker, men mindre objektiv viten. Synonymer til ordene er fatte, fornemme, innse og skjønne. Å komme til erkjennelse er noe vi oppnår gjennom tenkning og sansepåvirkning (Ordnnett.no).

Erkjennelse av, er altså noe dyptgripende som vi kjenner på kroppen, knyttet til vår eksistens, og som gir oss en visshet, grunnet i noe som er erfart.

Sykdom kan være en erfaring som åpner for ny erkjennelse, da sykdom forandrer vår livssituasjon og tvinger oss til nye tolkninger av vårt liv (Svenaesus, 2005).

Sykepleiere møter denne erkjennelse i møte med pasienter. Jeg er sikkert ikke alene om å ha sett og hørt at en sykdomserfaring har forandret folks liv. Sykdomserfaringen skiller det uvesentlige fra det vesentlige. Alvorlig uhelbredelig sykdom utløser et eksistensielt vendepunkt i livet (Dalgaard, 2008). Et vendepunkt som kan åpne opp for en mulighet til å velge det som virkelig er av betydning i livet.

I likhet med Enhver har dagens helsevesen også liten tid. I dagens helsevesen teller en ikke bare dager, men også timer og minutter. Helsevesenets registrering av tid gir nyttig kunnskap om hvor lang tid hver enkelt arbeidstaker bruker på hver enkelt arbeidsop-

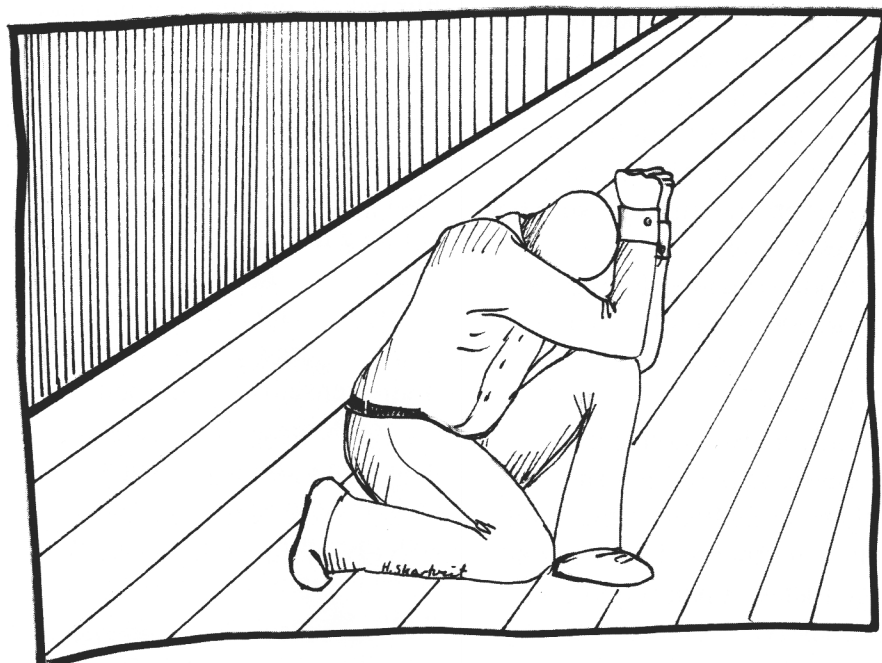
pgave og hvor lenge pasienten er i systemet. I vårt virke som sykepleier er klokketidens strukturere og synkroniserende faktor tydelig. Logistikk er avgjørende, da ulike helsearbeidere bør stå parat, nesten som ved et samleband, for å gjøre enkeltoppgaver, mens pasientene flyter forbi. En spesialist gjør det ene, mens en annen gjør det andre. Det gjelder å utnytte dødrømmene, da idealet er at alt hele tiden skal gå fortere. Tid er nå blitt penger, som det gjelder å utnytte kostnadseffektivt (Ellingsen, 2005). Men selv om denne type telling av tid gir kunnskap, er jeg usikker på om den gir erkjennelse eller visdom i våre hjerter. Når vi velger å definere tid som klokketid så kan forståelsen låses fast slik at undringen over tidens betydning og mangfold blir borte. I følge Alvsvåg (1979), som refererer til filosofen Martin Heidegger (1889-1976) sin tidsforståelse, så har vi to ulike tidsstrukturer med helt ulikt innhold. Den dominerende tidsoppfatning er den fysiske tiden, som vi kjenner igjen

som kronologisk tid og klokketid. Denne tiden skal ikke bare brukes, men også utnyttes slik at vi oppnår mest mulig utbytte pr. tidsenhet. Når vi forholder oss til tid på denne måten får vi det travelt.

Dette oppnås ved en stadig bedre rasjonalisering og spesialisering av arbeidsmetodene, stadig bedre plan, styring og kontroll av deloperasjonene. Slik oppstår travelhet. I vårt samfunn i dag er vi på en måte behersket av dette (Alvsvåg, 1979, s.53).

Selv om Alvsvåg skrev dette for tretti år siden, så kjenner vi dette godt igjen, etter flere tiår med omorganiseringer i helsevesenet, med fokus på å utnytte tiden kostnadseffektivt.

Den andre tidsstrukturen som Alvsvåg omtaler er den antropologiske tiden, som omfatter fortid, nåtid og fremtid. Mennesket lever i nåtiden, men dets fortid og forventede

fremtid er aldri irrelevant for menneskets nåtidige eksistens. Vi bærer vår fortid med oss i nåtiden, mens vi hele tiden planlegger fremtiden. Kanskje det er denne forståelsen av tid som uttrykkes i bibelverset: Herre lær oss og telle våre dager, så vi kan få visdom i hjertet (Sal,90:12). Det var vel også denne tidsoppfatning som ga Enhver muligheten til erkjennelse og som åpnet opp for troen.

Selv om Historien om Enhver er et gammelt drama uttrykt i en religiøs form, preget av kultur og tidsepoke, er erkjennelse av livets begrensning en universell erfaring som har vært formidlet på ulike måter, opp gjennom tidene, alt etter kultur, livserfaring, livssyn og religiøs tilhørighet. Noe som diktet til Arnulf Øverland er et eksempel på:

EN HUSTAVLE

Det finnes en glede i livet som ikke kan vendes til lede.

Det at du gleder en annen - det er den eneste glede.

Det finnes en sorg i livet som ingen tårer kan lette.

Det at det var for sent da du skjønte dette.

Ingen kan resten av livet stå ved en grav å klage.

Døgnet har mange time, året har mange dager.

AVSLUTNING

Uavhengig av hvordan vi forholder og tenker om tiden så gjelder det å utnytte tiden og benytte den vel. I vårt helsevesen er vi opptatt av å utnytte tiden kostnadseffektivt og anvende ny forskningsbasert kunnskap.

Selv om dette er viktig så er det også viktig og ikke glemme gammel visdom. Universell erkjennelse berører oss og kan vakkert formidles av filosofer, i skjønnlitteratur og i religiøse tekster. I Bibelen står det at alt som skjer under himmelen har sin tid. Det er en tid til å fødes, en tid for å leve og en tid for å dø (Fork, 3). Hvordan vi skal forholde oss til vår begrensede levetid og få visdom i våre hjerter, er ulikt for den enkelte av oss og vårt valg. Historien om Enhver belyser at det eneste vi kan ta med oss når vi forlater livet er vår egen erkjennelse. Muligheten til erkjennelse ligger i oss selv, spørsmålet er om vi åpner opp for denne muligheten. Når vi som sykepleiere møter våre pasienter så kan et oppmerksomt nærvær være forløsende. Et oppmerksomt nærvær, som formidler en varhet og ydmykhet for den enkeltes erfaring og en respekt for at erkjennelse som bærer den enkelte gjennom vanskelige livssituasjoner oppleves og formidles ulikt.

KILDER:

Alvsvåg Herdis, 1979. Tør vi leve med døden? Universitetsforlaget, Oslo

Bibelen, 1978. Det Norske Bibelselskap

Dalgård Karen Marie, 2008. Når håbet lyser livet op og blænder for døden. Omsorg 3/2008

Ellingsen Sidsel, 2005. Omsorgens vilkår sett i lys av tiden som fenomen. Norsk tidsskrift for Sykepleieforskning nr.3, s18-27

Ellingsen Sidsel, 2009. Prosjektbeskrivelse PhD studie: Op-

plevelse av tid ved langkommet uhelbredelig sykdom – en kvalitativ historie. Det medisinske - odontologiske fakultet, Institutt for samfunnsmedisinske fag, Universitetet i Bergen Bjørneboe Jens, Fliflet Albert Lange, Nesse Åse-Marie, 1978. Gjendikting av Tre spill om Enhver. Av Van Hofmannsthal Hugo, van Diest Pieter, Macropedius Georgius. Solum forlag A/S Flekkefjord Norge

Svenaesus Fredrik, 2005.

Sykdommens mening – og møte med det syke mennesket. Gyldendal Akademisk Oslo Ordnett.no, 2010. Kunnskapsforlagets blå språk – og ordboktjeneste. Tilgjengelig fra: http://www.ordnett.no/ordbokhtml?search=erkjenne&search_type=&publications=20&publications=23&publications=33&publications=36 (lest 21.04.10)